

UDK: 323.1 (497.6) “ 1991 ”

DOI: 10.51237/issn.2744-1172.2021.50.283

Izvorni naučni rad

Primljen: 27. 10. 2021.

Prihvaćen: 30. 11. 2021.

Jasmin Medić

Univerzitet u Sarajevu – Institut za historiju

Sarajevo, Bosna i Hercegovina

jasmin.medic@iis.unsa.ba

Politička i nacionalna polarizacija u Bosni i Hercegovini: Projekti “regionalizacije” 1991. godine*

Apstrakt: Nakon što je pod vodstvom Srpske demokratske stranke (SDS) i uz pomoć Jugoslavenske narodne armije (JNA) 1991. godine, protivno Ustavu Socijalističke federativne republike Jugoslavije (SFRJ), u Hrvatskoj proglašena Srpska autonomna oblast (SAO) Krajina, SDS BiH na isti je (nelegalan) način – najprije proglašenjem zajednica opština, a zatim politikom ‘regionalizacije’, počeo sa procesom osnivanja srpskih autonomnih oblasti u Bosni i Hercegovini. Prema modelu srpskih autonomnih oblasti, na području Bosne i Hercegovine proglašene su i dvije hrvatske zajednice. Autor u radu analizira proces proglašenja nelegalnih autonomnih oblasti i zajednica koji će, kroz jednostranu teritorijalnu reorganizaciju Bosne i Hercegovine, biti uvod u osnivanje samoproglašene Srpske republike Bosne i Hercegovine u januaru 1992., odnosno Hrvatske republike Herceg-Bosne u augustu 1993. godine.

Ključne riječi: SDS, SAO, RS, HZ HB, regionalizacija, referendum

Abstract: After the Serbian Democratic Party (SDS) with the help of the Yugoslav People’s Army (JNA) in 1991, contrary to the Constitution of the Socia-

* Rad nastao na temelju referata izloženog na Okruglom stolu “Godina 1991: Politički procesi u Bosni i Hercegovini u procesu disolucije Jugoslavije” koji je, u organizaciji Instituta za historiju, održan 10. 11. 2021. u Sarajevu.

list Federal Republic of Yugoslavia (SFRY), declared the Serbian Autonomous Region (SAO) Krajina in Croatia. SDS BiH started the process of establishing Serbian autonomous regions in Bosnia and Herzegovina in the same (illegal) way - first by declaring municipal communities, and then by the policy of 'regionalization'. According to the model of Serbian autonomous regions, two Croatian communities have been proclaimed in Bosnia and Herzegovina. The author analyzes the process of declaring illegal autonomous regions and communities which, through the unilateral territorial reorganization of Bosnia and Herzegovina, will be the introduction to the establishment of the self-proclaimed Serbian Republic of Bosnia and Herzegovina in January 1992 and the Croatian Republic of Herceg-Bosna in August 1993.

Keywords: SDS, SAO, RS, HZ HB, regionalization, referendum

Uvod

Zbog nepronalaženja političkog rješenja za budućnost Jugoslavije i ponovnog buđenja nacionalizama, ne samo da je dovedeno u pitanje postojanje zajedničke jugoslovenske države nego i republika koje su je sačinjavale. Kao odgovor na pretenzije srpskih nacionalista da tinjajuću jugoslovensku krizu iskoriste kao priliku da na jugoslovenskim ruševinama stvore srpsku državu, probudile su se, među liderima pojedinih jugoslovenskih republika, težnje za proglašenjem nezavisnosti. Poslije izlaska Slovenije iz zajedničke jugoslovenske države, postavilo se pitanje budućnosti Hrvatske i Bosne i Hercegovine, republika u kojoj je srpski narod uživao status konstitutivnog naroda i u kojima se SDS kao vodeća srpska stranka svim sredstvima borila za ostanak obje republike u "krnjoj", dominantno srpskoj, Jugoslaviji. Stav protagonista srpske nacionalističke politike išao je u pravcu da, u "onome što ostane u Jugoslaviji", ostanu oni narodi koji to žele. To je ujedno značilo i prekrajanje granica jugoslovenskih republika na etničkoj osnovi.

Zajednice opština u Bosni i Hercegovini

Na sjednici Predsjedništva SFRJ-a održanoj 16. oktobra 1990. godine glavna rasprava između predstavnika šest republika i dvije autonomne pokrajine¹, vođena je o konačnom konceptu ustavnih promjena, odnosno uređenju zajedničke jugoslovenske države. Sjednica je zapravo uslijedila neposredno nakon što je Srbija donijela vlastiti Ustav i time konačno obznanila kako sebe vidi u budućnosti. Naime, 28. septembra 1990. godine, Skupština SR Srbije donijela je novi Ustav Republike Srbije, "kojim pokrajine gube atribute državnosti i postaju oblik teritorijalne autonomije". U novom Ustavu, Srbija je definirana kao "demokratska država svih građana koji u njoj žive, zasnovana na slobodama i pravima čovjeka i građanina, na vladavini prava i na socijalnoj pravdi"². Iako je javno zagovarala očuvanje Jugoslavije u njenim granicama, Srbija je prva od svih republika proglasila ustav kojim je definirana kao država. Donoseći jedan takav separatistički ustav, godinu dana prije proglašenja nezavisnosti Hrvatske i Slovenije, Srbija je postala nezavisna i suverena republika.³

Prema riječima srbijanskog predstavnika u jugoslovenskom Predsjedništvu, Borisava Jovića, Slovenija i Hrvatska zalagale su se prvobitno za konfederalno uređenje jugoslovenske države, Makedonija i Bosna i Hercegovina za federaciju, ali pod uslovom da u njoj ostanu Hrvatska i Slovenija. Srbija i Crna Gora zalagale su se za federalno uređenje sa jakom centralnom vlašću, a kao alternativu tome predlagale su etničku podjelu republika koje žele otcjepljenje od Jugoslavije.⁴

¹ Predstavnici Socijalističke autonomne pokrajine Vojvodina i Socijalističke autonomne pokrajine Kosovo ravnopravno su sudjelovali kao i predstavnici šest jugoslovenskih republika na sjednicama Predsjedništva SFRJ.

² Vladimir Ribić, "Srpski nacionalizam na kraju dvadesetog veka", u: *Antropologija savremenosti*, ur. Saša Nedeljković (Beograd: Srpski genealoški centar, 2007), 162.

³ Sonja Biserko, "Instrument stvaranja srpske etničke države", u: *Izbeglice – žrtve etničkog inženjeringa*, prir. Boris Delić (Beograd: Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji, 2004), 11-12.

⁴ Predstavnik Socijalističke autonomne pokrajine (SAP) Kosovo predlagao je dodjeljivanje Kosovu status republike unutar jugoslovenske države, dok je predstavnik SAP Vojvodine podržao srbijanski i crnogorski prijedlog o federalnom uređenju Jugoslavije. Borisav Jović, *Poslednji dani SFRJ* (Beograd: Autorovo izdanje, 1996), 208.

Iako su se formalno zalagali za očuvanje Jugoslavije, srpski predstavnici, kako na saveznom tako i na republičkim nivoima, nisu bježali od otvorenog kršenja njenog Ustava. Tako su se, ovisno o onome što je na određenom području išlo u prilog njihovim istomišljenicima, pozivali na demografsku sliku, a kada im ista nije odgovarala, pribjegli bi novim argumentima, pozivajući se na “bogatu srpsku tradiciju” na drugom području. Komparirat ćemo to na primjerima Kosova i dijelova Hrvatske. Dok su odbijali demografski princip primijeniti na primjeru Kosova, jer su Albanci u njemu činili apsolutnu većinu, u dijelovima Hrvatske u kojoj su Srbi činili većinsko stanovništvo, predstavnici SDS-a, ohrabreni stavom srbijanskog i crnogorskog predstavnika o podjeli teritorija na etničkim principima onih republika koje žele otcjepljenje, proglašavaju svoju administrativnu jedinicu bez da su za to dobili saglasnost hrvatskog stanovništva s tog prostora. Tako je u Kninu proglašena *Srpska autonomna oblast (SAO) Krajina*⁵, 19. decembra 1990. godine, paradržava čije je policijske i vojne jedinice finansirala Srbija po nalogu Slobodana Miloševića.⁶ Nakon SAO *Krajine*, status zasebnog područja u Hrvatskoj proglasilo je i područje Slavonije, Baranje i Zapadnog Srema, 7. januara 1991. godine.⁷

Politika koju je predvodio SDS u Hrvatskoj ubrzo se prenijela i na Bosnu i Hercegovinu u kojoj je ova stranka djelovala na sličan način – kroz proglašenje zajednica opština (u kojima je srpsko stanovništvo bilo ve-

⁵ *Srpska autonomna oblast Krajina* formalno-pravno je nasljednik *Zajednice opština Sjeverne Dalmacije i Like*, koja je uključivala šest opština sa većinskim srpskim stanovništvom i to: Knin, Benkovac, Obrovac, Donji Lapac, Gračac i Titovu Korenicu. Ujedinjene nacije, Međunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju (MKSJ), Den Haag, Robert J. Donia, *Porijeklo Republike Srpske, 1990–1992. – opšti kontekst (Izjava vještaka objelodanjena Međunarodnom krivičnom sudu za bivšu Jugoslaviju shodno pravilu 94 bis)*, 2002, 11; Izvršno vijeće Krajine donijelo je 1. aprila 1991. godine odluku o prisajedinjenju Republici Srbiji. *Hronologija 1990-1995*, ur. Janko Velimirović i dr. (Banja Luka: Dokumentacioni centar Republike Srpske, 2002), 29.

⁶ Josip Glaurdić, *Vrijeme Europe: Zapadne sile i raspad Jugoslavije* (Zagreb: MATE d.o.o., 2011), 138.

⁷ Srpsko narodno vijeće ove regije formirano je 7. januara da bi isto tijelo krajem februara 1991. godine donijelo Deklaraciju o autonomiji ovog područja sa srpskom dominacijom. Donia, *Porijeklo Republike Srpske*, 9, 12.

ćinsko i u kojima je SDS činila opštinsku vlast) – urušavajući republičku vlast. Prvo proglašenje jedne takve tvorevine bilo je u Čelincu 25. aprila 1991. godine, kada je obrazovana *Zajednica opština Bosanske krajine (ZOBK)*.⁸ Cilj osnivanja *ZOBK-a* bio je, kako su navodili njeni funkcioneri, “da se ispravi zanemarivanje i diskriminacija opština Bosanske krajine u ekonomskom pogledu od strane bosanskih vlasti u Sarajevu”.⁹ *ZOBK* je imala, pored skupštine kao zakonodavnog tijela i izvršno vijeće.¹⁰ Na isti način kao *ZOBK* i pod vođstvom iste stranke, “uslovljena kulturnom, ekonomskom i geografskom povezanošću” formirana je *Zajednica opština Romanije*, 8. maja 1991. godine, sa sjedištem u Palama.¹¹ Potom je proglašena 27. maja 1991. godine *Zajednica opština Istočne i Stare Hercegovine*.¹²

⁸ U sastav *ZOBK-a* ušle su sljedeće opštine u kojima je srpski narod činio većinski dio stanovništva. To su: Banja Luka (sjedište *ZOBK-a*), Bosanska Gradiška, Čelinac, Laktaši, Prnjavor, Skender-Vakuf, Srbac, Ključ, Bosanska Dubica, Bosanski Petrovac, Drvar, Mrkonjić Grad, Bosansko Grahovo, Glamoč, Kupres i Šipovo. Prema Statutu *ZOBK-a* i druge opštine su imale pravo pristupiti ovoj zajednici. Ujedinjene nacije, MKSJ, Den Haag, *Zajednica opština Bosanske Krajine, Statut Zajednice opština Bosanske Krajine*, Banja Luka, maj 1991. godine (pristup ostvaren 25. juna 2021, <https://ucr.irmct.org/Exe/ZyNET.exe?ZyActionD=ZyDocument&Client=LegalRefB&Index=ExhibitB&Query=&File=&QField=DocumentId%5E2000188868&UseQField=DocumentId&FuzzyDegree=1&ImageQuality=r85g16%2Fr85g16%2Ff150y150g16%2Fi500&Display=hpfrw&DefSeekPage=f&SearchBack=ZyActionL&Back=ZyActionS&BackDesc=Results+page&MaximumPages=1&ZyEntry=1&SeekPage=f&User=ANONYMOUS&Password=ANONYMOUS>)

⁹ Ujedinjene nacije, MKSJ, Den Haag, Predmet: Br. IT-99-36, Pred pretresnim vijećem II, Tužilac protiv Radoslava Brđanina, Presuda, 31. septembar 2004, paragraf 165 (pristup ostvaren 25. juna 2021, <https://www.icty.org/x/cases/brdanin/tjug/bcs/040901.pdf>).

¹⁰ Ujedinjene nacije, MKSJ, Den Haag, *Zajednica opština Bosanske Krajine, Statut Zajednice opština Bosanske Krajine*, Banja Luka, maj 1991. godine (pristup ostvaren 25. juna 2021, <https://ucr.irmct.org/Exe/ZyNET.exe?ZyActionD=ZyDocument&Client=LegalRefB&Index=ExhibitB&Query=&File=&QField=DocumentId%5E2000188868&UseQField=DocumentId&FuzzyDegree=1&ImageQuality=r85g16%2Fr85g16%2Ff150y150g16%2Fi500&Display=hpfrw&DefSeekPage=f&SearchBack=ZyActionL&Back=ZyActionS&BackDesc=Results+page&MaximumPages=1&ZyEntry=1&SeekPage=f&User=ANONYMOUS&Password=ANONYMOUS>)

¹¹ *Zajednicu opština Romanija* činile su opštine Pale, Sokolac i Han-Pijesak. “Regionalizacija: Zajednica opština Romanija”, *Javnost*, 11. maj 1991, 3; Smail Čekić, *Agresija na Republiku Bosnu i Hercegovinu – planiranje, priprema, izvođenje* (Sarajevo: Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava, 2004), 492.

¹² Ovu zajednicu opština činile su pored Trebinja i: Gacko, Bileća, Nevesinje, Ljubinje, Kalinovik, Čajniče i Rudo. Ona je kao i *ZOBK* po Statutu imala skupštinu i pravo njenom

Da su ove “zajednice opština” djelovale jednostrano bez konsultacija sa republičkim vlastima, dokazuje i jednostrano donesena odluka o saradnji između SAO *Krajine* i ZOBK-a, koja se odnosila na oblasti politike, privrede, odbrane, obrazovanja, kulture, zdravstva, informisanja i druge ovlasti.¹³ Ova saradnja uspostavljena je nakon što je SAO *Krajina* 16. maja 1991. donijela “definitivnu i neopozivu” odluku o prisajedinjenju Republici Srbiji¹⁴, da bi 27. juna 1991. godine u Bosanskom Grahovu bila izdata deklaracija o ujedinjenju Bosanske krajine i SAO *Krajine*, gdje je naglašeno da je “ujedinjenje srpstva imperativni zadatak”¹⁵, što je bio direktni atak, ne samo na važeći Ustav SFRJ-a, po kojem je bilo onemogućeno ujedinjenje područja na nacionalnom principu, nego i na ustavni poredak Bosne i Hercegovine i Hrvatske.¹⁶

Formiranje zajednica opština pod okriljem SDS-a naišlo je na oštru osudu drugih bosanskohercegovačkih stranaka, prvenstveno Stranke demokratske akcije (SDA) i Hrvatske demokratske zajednice Bosne i Hercegovine (HDZ BiH), ali i opozicionih, lijevo orijentiranih stranaka – Saveza reformskih snaga Jugoslavije (SRSJ) i Socijalističke demokratske partije (SDP).¹⁷ Identično formiranju zajednica opština i bez saglasnosti republičkih bosanskohercegovačkih vlasti, u septembru 1991. godine formirane su, na temeljima zajednica opština, kroz jednostranu regionalizaciju Bosne i Hercegovine, srpske autonomne oblasti. Faktički, samoproglašene zajednice opština bile su preteča

pristupu imale su i druge opštine pa je dat prijedlog da se ovoj zajednici priključe Stolac, Nikšić i Dubrovnik. Čekić, *Agresija na Republiku Bosnu i Hercegovinu*, 492-493.

¹³ *Hronologija 1990-1995*, 34.

¹⁴ “SAO Krajina: Donijeta odluka o prisajedinjenju Srbiji”, *Javnost*, 18. maj 1991, 2.

¹⁵ *Hronologija 1990-1995*, 35.

¹⁶ Jasmin Medić, “Demografska slika i političke koncepcije etno-teritorijalne organizacije Bosanske krajine 1991. i 1992. godine”, *Godišnjak 2018 (2018)*: 259.

¹⁷ Stav političara iz dvije opozicione stranke sa područja Bosanske krajine zabilježen je neposredno nakon proglašenja ZOBK-a. Za funkcionera SRSJ-a Milorada Dodika bilo je nedopustivo formiranje bilo kakvih oblasti, jer njihovo formiranje nije podržala republička vlast. Slično je reagirao i portparol SDP-a Igor Radojičić, koji je ukazao da je ovakvo djelovanje SDS-a “povod za otvorene međunacionalne sukobe”. Donia, *Porijeklo Republike Srpske*, 23.

srpskim autonomnim oblastima uz bitnu činjenicu da je dijelovima Bosne i Hercegovine pridodan srpski etnički predznak.

Autonomne oblasti i hrvatske zajednice u Bosni i Hercegovini

Suprotno Ustavu SFRJ-a, koji je još uvijek bio na snazi u Bosni i Hercegovini, i nakon nezavisnosti Slovenije i Hrvatske, bosanskohercegovačko rukovodstvo SDS-a nastavilo je politikom formiranja paralelnih institucija na uštrb zvanične vlasti u Sarajevu, iako je u njoj ravnopravno participirala.

Politika razgradnje Bosne i Hercegovine imala je svoje utemeljenje u postojanju samoproglašanih zajednica opština, zaokruženih teritorija pod srpskom dominacijom, te regionalnih zajednica jednostrano proglašanih od HDZ-a BiH, čiji je Glavni odbor donio 6. augusta 1991. godine odluku o stvaranju osam regionalnih zajednica: Travničke, Hercegovačke, Sarajevske, Dobojsko-zeničke, Posavinske, Banjalučke, Bihaćko-kladuške i Tuzlanske.¹⁸ Da bi osnažila značaj zajednica opština sa srpskom dominacijom, SDS je u svim dijelovima Bosne i Hercegovine pravac svog djelovanja usmjerila ka transformaciji zajednica opština u srpske autonomne oblasti. Etnička struktura bosanskohercegovačkih opština i samim time "biće Bosne i Hercegovine bila je ključna prepreka na putu prema cilju protagonista jednonacionalne regionalizacije"¹⁹. Da bi tu prepreku "premostio", SDS je, na osnovu svog Statuta i "odluke i zaključaka donijetih na savjetovanju opštinskih, regionalnih i republičkih organa stranke", održanom 7. septembra 1991. na Palama, 9. septembra 1991. godine donio Odluku o imenovanju "Štaba za regionalizaciju". Cilj toga štaba bio je da prati "provođenje Odluke o proglašenju

¹⁸ Domagoj Knežević, "Politika Hrvatske demokratske zajednice Bosne i Hercegovine od osamostaljenja Republike Hrvatske do međunarodnoga priznanja Bosne i Hercegovine (listopad 1991. – travanj 1992.)", *Časopis za suvremenu povijest* 48, br. 1 (2016): 42, nap. 42.

¹⁹ Rusmir Mahmutćehajić, "Put u rat", u: *Rat u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini 1991-1995*, ur. Branka Magaš i Ivo Žanić (Zagreb: Naklada Jesenski Turk; Sarajevo: Dani, 1999), 172.

autonomnih regija kao neodvojivih dijelova savezne države federativne Jugoslavije i sastavnih dijelova federalne jedinice Bosne i Hercegovine, kao i izdvajanje naseljenih mjesta iz jedne opštine i uključivanje u sastav druge opštine”²⁰. Svrha regionalizacije bila je da se smanji efektivna kontrola republičke bosanskohercegovačke vlasti na samoproglašena područja čime je, ustvari, nastavljeno slabljenje republičke vlasti političkim djelovanjem SDS-a neposredno nakon formiranja vlasti izbornih pobjednika iz 1990. godine.

U ovom “periodu jednostrane ‘regionalizacije’”, najjača srpska stranka djelovala je koordinirano sa JNA, koja je transformirana u jednonacionalnu srpsku vojsku kontroliranu režimom Slobodana Miloševića. Uz podršku ove vojske i navedeno postojanje zajednica opština, u Trebinju je 12. septembra 1991. godine *Skupština zajednica opština istočne i stare Hercegovine* donijela odluku o proglašenju SAO *Hercegovina* čiji sastav su činile iste opštine, koje su bile dijelom *Zajednice opština istočne i stare Hercegovine*.²¹

Četiri dana nakon proglašenja SAO *Hercegovine*, u Banjoj Luci proglašena je, kao formalno-pravni nasljednik ZOBK-a, *Autonomna regija Krajina (ARK)*²², sastavljena prvobitno od 16 bosanskohercegovačkih

²⁰ Čekić, *Agresija na Republiku Bosnu i Hercegovinu*, 495-496.

²¹ Isto, 498.

²² U odluci o proglašenju 16. septembra 1991. godine, ova regija se proglašava kao neodvojivi dio federativne Jugoslavije čime je jasno naznačeno da ona neće dozvoliti nikakvo proglašenje nezavisnosti Bosne i Hercegovine. Ujedinjene nacije, MKSJ, Den Haag, Skupština zajednica opština Bosanske krajine, Odluka o proglašenju Autonomne oblasti Krajina kao neodvojivog dijela Savezne države federativne Jugoslavije i sastavnog dijela federalne jedinice BiH, Banja Luka, 16. septembar 1991. godine (pristup ostvaren 26. juna 2021, <https://ucr.irmct.org/Exe/ZyNET.exe/0000BLZC.txt?ZyActionD=ZyDocument&Client=LegalRefB&Index=ExhibitB&Docs=&Query=&Time=&EndTime=&SearchMethod=&TocRestrict=&Toc=&TocEntry=&QField=DocumentId%5E2000085267&QFieldYear=&QFieldMonth=&QFieldDay=&UseQField=DocumentId&IntQFieldOp=0&ExtQFieldOp=0&XmlQuery=&File=E%3A%5CLEGAL%5CFREF%5CBATCHSTORE%5CEXHIBIT%5CBCS%5CEXPORTEDEXTEXT%5C00000007%5C0000BLZC.txt&User=ANONYMOUS&Password=ANONYMOUS&SortMethod=&MaximumDocuments=0&FuzzyDegree=1&ImageQuality=r85g16/r85g16/x150y150g16/i500&Display=hpfrw&DefSeekPage=f&SearchBack=ZyActionL&Back=ZyActionS&BackDesc=Results%20page&MaximumPages=1&ZyEntry=2>)

opština u kojima je srpski narod činio apsolutnu ili relativnu većinu stanovništva. Usvojen je i Statut *ARK-a*, koji je bio identičan Statutu *ZO-BK-a*.²³ Ova je samoproglášena autonomna regija po površini bila najveća u Bosni i Hercegovini.²⁴ Svrha postojanja *ARK-a* nije bila samo u činjenici slabljenja utjecaja vlasti Bosne i Hercegovine i otvorenog izražavanja separatističkih težnji²⁵, nego je ona poslužila i kao područje odakle je JNA u toku jeseni 1991. godine izvodila agresiju na Hrvatsku.²⁶ U ljeto i jesen 1991. godine JNA je mobilizirala Srbe putem stalnih mobilizacija i manevara, te počela da raspoređuje jedinice duž glavnih komunikacija. Budući da je krajem septembra 1991. godine ista vojska proglasila opću mobilizaciju jedinica s područja Bosanske krajine, Predsjedništvo Republike Bosne i Hercegovine je zaključilo da su ove mobilizacije nelegalne, zahtijevajući istovremeno povratak bosanskohercegovačkih regruta iz JNA. Predsjednik Predsjedništva Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine, Alija Izetbegović, uputio je poziv svim bosanskohercegovačkim građanima da se ne odazivaju na mobilizaciju.²⁷

“Saoizacija” Bosne i Hercegovine pod okriljem jedne politike doživjela je puni zamah u drugoj polovini 1991. godine. Dana 17. septembra 1991. godine od *Zajednice opština Romanije* obrazovana je, na sjednici održanoj

²³ Ujedinjene nacije, MKSJ, Den Haag, Autonomna regija Krajina, Statut Autonomne regije Krajina, Banja Luka, 16. septembar 1991. godine (pristup ostvaren 27. juna 2021, <https://ucr.irmct.org/Exe/ZyNET.exe?ZyActionD=ZyDocument&Client=LegalRefB&Index=ExhibitB&Query=&File=&QField=DocumentId%5E2000085266&UseQField=-DocumentId&FuzzyDegree=1&ImageQuality=r85g16%2Fr85g16%2Ff150y150g16%2Fi500&Display=hpfrw&DefSeekPage=f&SearchBack=ZyActionL&Back=ZyActionS&BackDesc=Results+page&MaximumPages=1&ZyEntry=1&SeekPage=f&User=ANONYMOUS&Password=ANONYMOUS>)

²⁴ Medić, “Demografska slika i političke koncepcije”, 261.

²⁵ Prema stavu predstavnika *ARK-a*, u slučaju proglašanja nezavisnosti Bosne i Hercegovine, ova će regija proglasiti status republike i ostati u Jugoslaviji. Armina Galijaš, *Eine bosnische Stadt im Zeichen des Krieges – Ethnopolitik und Alltag in Banja Luka (1990-1995)* (München: Oldenbourg Verlag, 2011), 61.

²⁶ Mesud Šadinlija, *Teritorijalna odbrana Bosne i Hercegovine 1986-1992* (Sarajevo: Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava, 2013), 212.

²⁷ Zijad Šehić, “Smrt Socijalističke federativne republike Jugoslavije i bosanska tragedija”, *Radovi XIV*, br. 1 (2010): 289.

na Sokocu, SAO *Romanija*.²⁸ U sjeveroistočnom dijelu Bosne i Hercegovine 19. septembra 1991. godine proglašena je SAO *Semberija* sa sjedištem u Bijeljini, a u čiji sastav pored Bijeljine ulaze Lopare i Ugljevik. Ona se graničila sa još jednom samoproglašenom autonomnom oblasti SAO *Sjeverna Bosna*, formiranom početkom novembra 1991. godine sa sjedištem u Doboju.²⁹ Početkom novembra formirana je, u istočnom dijelu Bosne i Hercegovine, SAO *Birač* sa sjedištem u Šekovićima.³⁰

Bošnjaci i Hrvati na ovim područjima ostali su bez prava odlučivanja, te im je ukidanjem efektivne kontrole republičke vlasti, uskraćena i mogućnost koordiniranog djelovanja sa Sarajevom, što je značilo da su oba naroda na samoproglašenim teritorijama pod srpskom kontrolom i da, u slučaju da se rat iz Hrvatske prenese u Bosnu i Hercegovinu, neće imati adekvatan način za odbranu.³¹ Samoproglašene srpske autonomne oblasti kao protuzakonite paradržavne tvorevine bile su jasan pokazatelj na koji će način SDS graditi političku strukturu za preuzimanje vlasti u znatnom dijelu Bosne i Hercegovine. Takve su tvorevine bile “potrebne za premošćenje praznine i osvojenih srpskih dijelova Hrvatske”, a u

²⁸ SAO *Romaniju* činile su pored tri opštine *Zajednica opština Romanije* i područje opštine Han-Pijesak. Čekić, *Agresija na Republiku Bosnu i Hercegovinu*, 499.

²⁹ U sastav SAO *Sjeverna Bosna* ušle su dijelovi opština sa srpskom većinom: Doboj, Teslić, Tešanj, Derventa, Bosanski Brod, Odžak, Bosanski Šamac, Modriča, Gračanica, Gradačac, Lukavac, Srebrenik, Živinice, Maglaj, Zavidovići, Banovići i Orašje. Isto, 502.

³⁰ SAO *Birač* činile su opštine Šekovići i Vlasenica i dijelovi opština: Bratunac, Zvornik, Srebrenica, Kalesija, Kladanj i Živinice, te “naseljena mjesta, okruzi i područja koja se, u skladu sa ovom odlukom, naknadno priključe”. Kao i druge i ova SAO proglašena je kao “neodvojivi dio federativne Jugoslavije kao savezne države koju sačinjavaju republike Srbija, Crna Gora i druge federalne jedinice koje izraze slobodnu volju da ostanu u ovoj saveznoj državi”. Isto, 499.

³¹ Radovan Karadžić je upravo tokom proglašenja srpskih autonomnih oblasti, u nekoliko telefonskih razgovora najavio nestanak bošnjačkog stanovništva. U jednom razgovoru sa Slobodanom Miloševićem 24. oktobra 1991. godine govori da će Srbi uspostaviti Jugoslaviju na teritoriju na kojem žive. U njima će, kako kaže, “uspostaviti punu srpsku vlast” i da nijedan Izetbegovićev “fiškal ne može da pomoli nosa tamo”, te da on neće moći da ostvaruje vlast na 65% Bosne i Hercegovine. Ujedinjene nacije, MKSJ, Den Haag, Patrick J. Treanor, *Rukovodstvo bosanskih Srba 1990.-1992. Izvještaj o istraživanju pripremljen za predmet KRAJIŠNIK i PLAVŠIĆ*, Den Haag: Međunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju, 30. jula 2002, 191.

krajnjem cilju, kojom su težili njeni dužnosnici, one su bile u službi "popunjavanja Velike Srbije do onog oblika koji su odredili njeni ideolozi i politički pokrovitelji".³² U svim srpskim autonomnim oblastima izabrani su odbornici u skupštinama, usvojeni "statuti", konstituirane "vlade", usvojeni "programi rada",³³ koji su djelovali kao međunivo između republičkog političkog vrha SDS-a i opština.³⁴ Da bi ozvaničile svoj "prekid" sa Bosnom i Hercegovinomi obznanile da ne postoje samo zbog "zanemarivanja od strane Sarajeva", kako su ranije definirale svoje djelovanje, srpske autonomne oblasti su obustavile uplate poreza i drugih davanja prema Republici (Bosni i Hercegovini, *op.a.*). Uzme li se u obzir ukupna površina zahvaćenih opština u samoproglašanim oblastima, postaje jasno kako je to bio snažan udar na finansijski opstanak Republike.³⁵ Osim toga, srpske autonomne oblasti imale su i svoje krizne štabove. Oni su održavali koordinaciju stranke (SDS), vlade i oružanih snaga.³⁶

Da je politika proglašenja srpskih autonomnih oblasti dio djelovanja vodećih protagonista srpske nacionalističke politike, a ne samo nezadovoljstvo lokalnih ili regionalnih funkcionera SDS-a, svjedoči i sastanak održan 23. oktobra 1991. godine na kojem su sudjelovali najviši dužnosnici Srbije i Crne Gore, predstavnici srpskih autonomnih oblasti u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini i istaknuti članovi Srpske akademije nauka i umjetnosti (SANU). Odlučeno je da će njihovim interesima najbolje koristiti odbrana stava da Jugoslavija mora opstati.³⁷ Sastanak najistaknutijih srpskih dužnosnika ukazuje, pored činjenice da su predstavnici

³² Glaurdić, *Vrijeme Europe*, 211.

³³ Čekić, *Agresija na Republiku Bosnu i Hercegovinu*, 499.

³⁴ Ujedinjene nacije, MKSJ, Den Haag, Predmet: Br. IT-99-36, Pred pretresnim vijećem II, Tužilac protiv Radoslava Brđanina, Presuda, paragraf 170 (pristup ostvaren 27. juna 2021, <https://www.icty.org/x/cases/brdanin/tjug/bcs/040901.pdf>)

³⁵ Čekić, *Agresija na Republiku Bosnu i Hercegovinu*, 501.

³⁶ Ujedinjene nacije, MKSJ, Den Haag, Predmet: Br. IT-00-39, Pred pretresnim vijećem I, Tužilac protiv Momčila Krajišnika, Dostava korigneduma izvještaja sudskog vještaka D. Hanson podnijetog 20. juna 2002. i podnošenje ažuriranog izvještaja sudskog vještaka, 26. novembra 2004, 8. (izvještaj u posjedu autora)

³⁷ Glaurdić, *Vrijeme Europe*, 219-220.

Srbije, Crne Gore i SANU-a srpske samoproglašene tvorevine smatrali legalnim način borbe za zaokruženje teritorija, na činjenicu da će se, imajući u vidu zbivanja u Sloveniji i Hrvatskoj, pod plaštom borbe za opstanak Jugoslavije ustvari voditi politika stvaranja jedinstvene srpske države na jugoslovenskim ruševinama.

Osnivanjem paralelnih institucija i ohrabren zajedničkim političkim djelovanjem predstavnika Srbije, Crne Gore, SANU-a i svojih “autonomističkih lidera”, SDS sa drugim političkim faktorima³⁸ nastavio je s politikom urušavanja institucija Bosne i Hercegovine. Bilo je to vidljivo prilikom jednostranog proglašenja *Skupštine srpskog naroda u Bosni i Hercegovini* 24. oktobra 1991. godine u Sarajevu.³⁹ Očekivano, prva odluka koju je donijela ova skupština odnosila se na održavanje plebiscita srpskog naroda u Bosni i Hercegovini o ostanku u Jugoslaviji čije je održavanje zakazano za 9. i 10. novembar 1991. godine.⁴⁰ Koliko su rezultati

³⁸ Pored SDS-a, među takvima su stranka Srpski pokret obnove (SPO) kao i pojedini političari srpske nacionalnosti iz stranaka lijeve orijentacije poput Dragana Kalinića i Milorada Dodika iz Saveza reformskih snaga Jugoslavije (SRSJ).

³⁹ Ujedinjene nacije, MKSJ, Den Haag, Srpska demokratska stranka Bosne i Hercegovine, Stenografske bilješke konstituirajuće sjednice skupštine srpskog naroda u Bosni i Hercegovini, Sarajevo, 24. oktobar 1991. godine (pristup ostvaren 27. juna 2021, <https://ucr.irmct.org/Exe/ZyNET.exe?ZyActionD=ZyDocument&Client=LegalRefB&Index=ExhibitB&Query=&File=&QField=DocumentId%5E2000200018&UseQField=DocumentId&FuzzyDegree=1&ImageQuality=r85g16%2Fr85g16%2Ff150y150g16%2Fi500&Display=hpfrw&DefSeekPage=f&SearchBack=ZyActionL&Back=ZyActionS&BackDesc=Results+page&MaximumPages=1&ZyEntry=1&SeekPage=f&User=ANONYMOUS&Password=ANONYMOUS>); Posljednja sjednica skupštine Bosne i Hercegovine održana je 14. oktobra 1991. godine kada je otvorena rasprava o raspisivanju referenduma o nezavisnosti i suverenosti Bosne i Hercegovine. Poslanici SDS-a su, nakon što je njen predsjednik Radovan Karadžić otvoreno pred skupštinskom govornicom zaprijetio nestankom muslimanskog naroda, napustili sjednicu zbog odbijanja da glasaju o raspisivanju referenduma. Pored SDS-a, skupštinsko zasjedanje su napustili i predstavnici Srpskog pokreta obnove (SPO). Laura Silber i Allan Little, *Smrt Jugoslavije* (Opatija: Otokar Keršovani, 1996), 181.

⁴⁰ Najavljeno je da će plebiscitarno pitanje glasiti: “Da li ste saglasni sa Odlukom Skupštine srpskog naroda u Bosni i Hercegovini, od 24. oktobra 1991. godine, da srpski narod ostane u zajedničkoj državi Jugoslaviji, sa Srbijom, Crnom Gorom, SAO Krajina, SAO Slavonija, Baranja i Zapadni Srem, te drugima koji se za taj ostanak izjasne.” Ujedinjene nacije, MKSJ, Den Haag, Srpska demokratska stranka Bosne i Hercegovine, Stenografske bilješke konstituirajuće sjednice skupštine srpskog naroda u Bosni i Hercegovini, Sarajevo, 24. oktobar 1991. godine (pristup ostvaren 27. juna 2021, <https://ucr.irmct.org/Exe/>

plebiscita već unaprijed bili poznati, a njegovo održavanje samo farsa, najbolje govore riječi Radovana Karadžića na mitingu SDS-a održanog 27. oktobra 1991. godine u Banjoj Luci, "da će granice nove Jugoslavije biti tamo gdje bude srpski teritorij i da nakon plebiscita neće biti tog 'Hansa' koji će Srbe odvojiti od matice"⁴¹. Bila je ovo nedvosmislena uputa srpskom stanovništvu kako da glasa i ujedno najava drugim narodima kakvu državu SDS želi stvoriti. Rezultati plebiscita glasili su onako kako su predstavnici SDS-a najavljivali: 99,9% Srba⁴² koji su glasali i 99,1% od 49.342 "nesrba", koji su se odazvali plebiscitu, glasali za "ostanak u Jugoslaviji"⁴³. Koliko se nisu poštovale odluke republičke vlasti, vidi se na primjeru kada je Ustavni sud Socijalističke republike Bosne i Hercegovine 1. novembra 1991. godine donio odluku prema kojoj su skupštine i druge oblike teritorijalnog udruživanja u Bosni i Hercegovini neustavne i nelegalne.⁴⁴ Uprkos odluci, nastavljeno je sa "saoiziranjem" Bosne i Hercegovine, a *Skupština srpskog naroda u Bosni i Hercegovini* sazivanjem novih sjednica i provođenjem donesenih odluka.

Najavljeni i za SDS poželjni rezultati stavljeni su na dnevni red zasjedanja *Skupštine srpskog naroda u Bosni i Hercegovini* 21. novembra 1991. godine, koja je potvrdila rezultate plebiscita i proglasila dijelom teritorije federativne Jugoslavije sve opštine, mjesne zajednice i naselja u kojima je većina registrovanih građana srpske nacionalnosti glasala za

ZyNET.exe?ZyActionD=ZyDocument&Client=LegalRefB&Index=ExhibitB&Query=&File=&QField=DocumentId%5E2000200018&UseQField=DocumentId&FuzzyDegree=1&ImageQuality=r85g16%2Fr85g16%2Ff150y150g16%2Fi500&Display=hpfrw&DefSeekPage=f&SearchBack=ZyActionL&Back=ZyActionS&BackDesc=Results+page&MaximumPages=1&ZyEntry=1&SeekPage=f&User=ANONYMOUS&Password=ANONYMOUS)

⁴¹ Galijaš, *Eine bosnische Stadt im Zeichen des Krieges*, 66.

⁴² Na plebiscitu je učestvovalo oko 800.000 građana srpske nacionalnosti, odnosno 85% od ukupnog broja Srba u Bosni i Hercegovini. Isto, 67.

⁴³ Ujedinjene nacije, MKSJ, Den Haag, Predmet: Br. IT-00-39, Pred pretresnim vijećem I, Tužilac protiv Momčila Krajišnika, Presuda, 27. septembar 2006, paragraf 73 (pristup ostvaren 27. juna 2021, <https://www.icty.org/x/cases/krajisnik/tjug/bcs/060927.pdf>).

⁴⁴ Ujedinjene nacije, MKSJ, Den Haag, Socijalistička republika Bosna i Hercegovina, Odluka, Službeni list SRBiH, br. 36, 1. 11. 1991. (dokument u posjedu autora)

ostanak u Jugoslaviji.⁴⁵ Istog je dana u ovoj skupštini donesena odluka o verifikaciji srpskih autonomnih oblasti u Bosni i Hercegovini.⁴⁶

Početak novembra 1991. godine Bosna i Hercegovina našla se u situaciji u kojoj je veći dio njene teritorije, (izuzev zapadne Hercegovine) “saoiziran”.⁴⁷ Centralna republička vlast bila je nemoćna da se tome suprotstavi naročito nakon djelovanja JNA u agresorskom ratu u Hrvatskoj. Ova se vojska, iako je u značajnom dijelu bosanskohercegovačkog stanovništva smatrana zaštitnikom svih građana, zapravo pokazala vojnim zaštitnikom srpske politike u Bosni i Hercegovini.

Po modelu srpskih autonomnih oblasti i na osnovu ranije proglašanih osam regionalnih zajednica iz augusta 1991. godine, dio rukovodstva HDZ-a BiH 12. novembra 1991. godine proglašava *Hrvatsku zajednicu Bosansku Posavinu (HZ BP)*⁴⁸ u koju ulaze opštine sa hrvatskom većinom sa područja sjeverne Bosne.⁴⁹ U Grudama 18. novembra 1991. godine pod vodstvom te stranke proglašena je *Hrvatska zajednica Herceg-Bosna (HZ*

⁴⁵ Ujedinjene nacije, MKSJ, Den Haag, Skupština srpskog naroda u Bosni i Hercegovini, Stenografske bilješke druge sjednice Skupštine srpskog naroda u Bosni i Hercegovini, Sarajevo, 21. novembar 1991. godine (pristup ostvaren 28. juna 2021, <https://ucr.irmct.org/Exe/ZyNET.exe?ZyActionD=ZyDocument&Client=LegalRefB&Index=ExhibitB&Query=&File=&QField=DocumentId%5E2000200024&UseQField=DocumentId&FuzzyDegree=1&ImageQuality=r85g16%2Fr85g16%2Fx150y150g16%2Fi500&Display=hpfrw&DefSeekPage=f&SearchBack=ZyActionL&Back=ZyActionS&BackDesc=Results+page&MaximumPages=1&ZyEntry=1&SeekPage=f&User=ANONYMOUS&Password=ANONYMOUS>)

⁴⁶ U ovoj odluci su nabrojane i one opštine u kojima srpski narod nije činio većinu stanovništva poput Prijedora, Sanskog Mosta, Foče, Vlasenice i Olova. Ujedinjene nacije, MKSJ, Den Haag, Skupština srpskog naroda u Bosni i Hercegovini, Odluka o verifikaciji proglašanih srpskih autonomnih oblasti u Bosni i Hercegovini, broj: 37-02/91, Sarajevo, 21. novembar 1991. godine (pristup ostvaren 28. juna 2021, <https://ucr.irmct.org/Exe/ZyNET.exe?ZyActionD=ZyDocument&Client=LegalRefB&Index=ExhibitB&Query=&File=&QField=DocumentId%5E2000205038&UseQField=DocumentId&FuzzyDegree=1&ImageQuality=r85g16%2Fr85g16%2Fx150y150g16%2Fi500&Display=hpfrw&DefSeekPage=f&SearchBack=ZyActionL&Back=ZyActionS&BackDesc=Results+page&MaximumPages=1&ZyEntry=1&SeekPage=f&User=ANONYMOUS&Password=ANONYMOUS>)

⁴⁷ Čekić, *Agresija na Republiku Bosnu i Hercegovinu*, 498.

⁴⁸ U sastav *Hrvatske zajednice Bosanske Posavine* ulaze opštine: Brčko, Gradačac, Orašje, Bosanski Šamac, Odžak, Modriča, Bosanski Brod i Derventa. Sjedište ove zajednice bilo je u Bosanskom Brodu.

⁴⁹ Knežević, “Politika Hrvatske demokratske zajednice Bosne i Hercegovine”, 42.

HB)⁵⁰, koja će biti hrvatski pandan navedenim autonomnim oblastima u Bosni i Hercegovini, ali i pandan samoproglašene SAO *Krajine* (kasnije *Republike Srpske Krajine*⁵¹) u Hrvatskoj protiv koje se matični HDZ borio.⁵²

Značajno je, u komparaciji djelovanja dvije stranke u Bosni i Hercegovini, naglasiti jednu činjenicu. Za razliku od SDS-a čije je kompletno rukovodstvo, od predsjednika stranke do predsjednika opštinskih odbora koordinirano djelovalo u politici "saoizacije", u bosanskohercegovačkom HDZ-u rukovodstvo nije bilo jedinstvenog stava po pitanju proglašenja hrvatskih zajednica.⁵³ De facto, glavnu riječ prilikom osnivanja Hrvatske zajednice Herceg-Bosne i Hrvatske zajednice Posavine imali su potpredsjednik stranke Mate Boban i suvoditelj i koordinator ranije proglašene Travničke zajednice, Dario Kordić.⁵⁴ Ciljevi postojanja samoproglašanih hrvatskih zajednica, kako su definirani na jednom u nizu sastanaka protagonista proglašenja hrvatskih zajednica unutar HDZ-a BiH, bili su jasno određeni: "Da bi ovaj povijesni cilj bio uskoro i naša stvarnost, ove dvije regionalne zajednice (*Hercegovačka i*

⁵⁰ *Hrvatska zajednica Herceg-Bosna* nastala je udruživanjem ranije proglašanih zajednica: Travničke i Hercegovačke koje je osnovala HDZ BiH sredinom 1991. godine. Činile su je opštine: Jajce, Kreševo, Busovača, Vitez, Novi Travnik, Travnik, Kiseljak, Fojnica, Skender-Vakuf (Dobretići), Kakanj, Vareš, Kotor-Varoš, Tomislavgrad, Livno, Kupres, Bugojno, Gornji Vakuf, Prozor, Konjic, Jablanica, Posušje, Mostar, Široki Brijeg, Grude, Ljubuški, Čitluk, Čapljina, Neum, Stolac i Trebinje (Ravno). Za sjedište HZ HB određen je Mostar. Odluku o osnivanju HZ HB potpisali su predstavnici HDZ-a BiH iz 24 opštine. Neki od njih nisu prisustvovali sjednici nego su odluku potpisali kasnije. Amir Kliko, *Rat u srednjoj Bosni 1992-1994. godine* (Sarajevo: Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava, 2019), 50-51.

⁵¹ *Republika Srpska Krajina* postojala je do 1995. godine.

⁵² Jasmin Medić, "Bosna i Hercegovina između raspada Jugoslavije i sticanja nezavisnosti", u: *Prijelomne godine bosanskohercegovačke prošlosti (2)*, ur. Sedad Bešlija (Sarajevo: Univerzitet u Sarajevu – Institut za historiju, 2021), 265.

⁵³ Stjepan Kljuić, iako je bio predsjednik HDZ-a BiH, čak nije bio ni pozvan na sjednicu na kojoj je proglašena HZ HB. Razlog tome je njegovo neslaganje sa njenim proglašenjem. Ujedinjene nacije, MKSJ, Den Haag, Predmet: Br. IT-04-74, Pred pretresnim vijećem III, Tužilac protiv Jadranka Prlića, Brune Stojića, Slobodana Praljka, Milivoja Petkovića, Valentina Čorića i Berislava Pušića, Presuda, 29. maj 2013, paragrafi 424-430 (pristup ostvaren 28. juna 2021, <https://www.icty.org/bcs/case/prlic/#tjug>)

⁵⁴ Kliko, *Rat u srednjoj Bosni*, 50-54.

Travnička, op.a.) traže da se pristupi formuliranju i objavljivanju pravnih i političkih akata (proglašenje Hrvatske banovine u Bosni i Hercegovini, provođenje referenduma za priključenje Republici Hrvatskoj) kao prve faze na putu konačnog priključenja Hrvatskoj”. Od prvih dana hrvatskih zajednica (HZ BP i HZ HB), njihova politička rukovodstva su isticala svoju bolju organiziranost u odnosu na republičku vlast. Ta rukovodstva su čak i ometala funkcioniranje republičke vlasti, kako bi ispala nesposobna, a ona dorasla novonastaloj situaciji.⁵⁵

Na sljedećem skupštinskom zasjedanju bosanskohercegovačkih Srba (11. decembra) iznesen je i podržan prijedlog o novoj teritorijalnoj reorganizaciji Bosne i Hercegovine, odnosno da se formiraju zasebne srpske opštine u onima u kojima Srbi ne čine većinu. Zavisno od demografske slike određenog područja, samoproglašene opštine bi naknadno bile pripojene susjednim “srpskim” opštinama.⁵⁶ Bio je to politički trenutak pred konačnim pokretanjem inicijative za proglašenje srpske republike zapadno od rijeke Drine. *Skupština srpskog naroda u Bosni i Hercegovini* 21. decembra 1991. godine donijela je odluku o pristupu formiranja *Srpske republike Bosne i Hercegovine* kao federalne jedinice u sastavu savezne države Jugoslavije.⁵⁷ Da bi nova republika obuhvatila što je moguće veći teritorij, date su instrukcije s vrha SDS-a da se osnuju zasebne skupštine opština na područjima u kojima Srbi ne čine većinski dio stanovništva.⁵⁸

⁵⁵ Isto, 51, 170, nap. 552.

⁵⁶ Ujedinjene nacije, MKSJ, Den Haag, Skupština srpskog naroda u Bosni i Hercegovini, Stenografske bilješke 3. sjednice Skupštine srpskog naroda u Bosni i Hercegovini, Sarajevo, 11. decembar 1991. godine (pristup ostvaren 28. juna 2021, <https://ucr.irmct.org/Exe/ZyNET.exe?ZyActionD=ZyDocument&Client=LegalRefB&Index=ExhibitB&Query=&File=&QField=-DocumentId%5E2000205099&UseQField=DocumentId&FuzzyDegree=1&ImageQuality=r85g16%2Fr85g16%2F150y150g16%2Fi500&Display=hpfrw&DefSeekPage=f&SearchBack=ZyActionL&Back=ZyActionS&BackDesc=Results+page&MaximumPage=s=1&ZyEntry=1&SeekPage=f&User=ANONYMOUS&Password=ANONYMOUS>)

⁵⁷ Smail Čekić, *Agresija na Bosnu i genocid nad Bošnjacima 1991-1993* (Sarajevo: Ljiljan, 1994), 278.

⁵⁸ Ujedinjene nacije, MKSJ, Den Haag, Predmet: Br. IT-00-39, Pred pretresnim vijećem I, Tužilac protiv Momčila Krajišnika, Presuda, 27. septembar 2006, paragraf 73 (pristup ostvaren 27. juna 2021, <https://www.icty.org/x/cases/krajisnik/tjug/bcs/060927.pdf>)

Tako su, prema zamislima SDS-a, Srbi 1991. godine imali pravo na paralelne institucije u opštinama gdje su činili manjinu, dok isto pravo nisu omogućavali Bošnjacima i(li) Hrvatima u onim opštinama u kojima su Srbi činili većinu.⁵⁹

O tome kako bi srpsko stanovništvo trebalo djelovati u opštinama gdje su većina odnosno manjina, također je odlučeno. Glavni odbor SDS-a objavio je 19. decembra 1991. godine dokument pod naslovom "Uputstvo o organizovanju i djelovanju organa srpskog naroda u Bosni i Hercegovini u vanrednim okolnostima" u kojem je propisan način provođenja utvrđenih aktivnosti u svim opštinama u kojima žive Srbi. Proklamovan je nacrt bosanskih Srba za preuzimanje vlasti u opštinama u kojima srpsko stanovništvo predstavlja većinski dio ("Varijanta A") i opštinama u kojima čine brojčanu manjinu ("Varijanta B"). Formulirani cilj uputstva s ove dvije varijante odnosio se na "provođenje plebiscitarne odluke kojom se srpski narod u Bosni i Hercegovini opredijelio da živi u jedinstvenoj državi sa Srbijom i Crnom Gorom" kao i na "povećanje mobilnosti i spremnosti za odbranu interesa srpskog naroda"⁶⁰. Kada je riječ o opštinama iz "Varijante B" ovaj dio uputstva sadrži sljedeće upute: "... uvesti stalno dežurstvo u svim opštinskim odborima SDS-a i obezbjediti neprekidnu vezu sa mjesnim odborima SDS-a; svakodnevno zasjedanje opštinskog odbora SDS-a radi praćenja stanja na terenu; formirati krizni štab; izvršiti

⁵⁹ Primjer je opština Bosanska Krupa u kojoj su formirane paralelne opštinske institucije pod kontrolom SDS-a, iako su apsolutnu većinu stanovništva opštine Bosanska Krupa činili Bošnjaci. S druge strane, nijednim aktom samoproglašene Skupštine srpskog naroda u Bosni i Hercegovini nije omogućeno Bošnjacima u opštinama u kojima su činili brojčano veliku skupinu, kao što su naprimjer opštine Banjaluka, Bijeljina i dr. da formiraju svoje institucije.

⁶⁰ Ujedinjene nacije, MKSJ, Den Haag, Srpska demokratska stranka Bosne i Hercegovine, Glavni odbor, Uputstvo o organizovanju i djelovanju srpskog naroda u Bosni i Hercegovini u vanrednim okolnostima, Sarajevo, 19. decembar 1991. godine (pristup ostvaren 1. jula 2021, <https://ucr.irmct.org/Exe/ZyNET.exe?ZyActionD=ZyDocument&Client=LegalRefB&Index=ExhibitB&Query=&File=&QField=DocumentId%5E2000181021&UseQField=-DocumentId&FuzzyDegree=1&ImageQuality=r85g16%2Fr85g16%2Ff150y150g16%-2Fi500&Display=hpfrw&DefSeekPage=f&SearchBack=ZyActionL&Back=ZyActionS&BackDesc=Results+page&MaximumPages=1&ZyEntry=1&SeekPage=f&User=ANONYMOUS&Password=ANONYMOUS>)

pripreme radnje za formiranje opštinskih državnih organa; u mjesnim zajednicama sa srpskom većinom formirati tajna skladišta i depoe i u njih smijestiti namirnice; intenzivirati informativno-propagandnu aktivnost; popuniti ratne jedinice po razrezima JNA, kako ljudstvom tako i materijalnim sredstvima ...”⁶¹ Ovim uputstvima najavljeno je i daljnje formiranje paralelnih institucija, u ovome slučaju, i na opštinskim nivoima. Koja je suštinska namjera srpskog političkog djelovanja, obznanjeno je na 4. sjednici Skupštine srpskog naroda na kojem je iznesen cilj – zaposjedanje 64% bosanskohercegovačkog teritorija.⁶²

Od proglašenja *ZOBK-a* kao prve nelegalno uspostavljene teritorijalne jedinice u toku cijele 1991. godine, organi vlasti srpskih paradržavnih tvorovina nisu priznavali legalnu vlast Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine. Državno-pravnim osamostaljenjem “srpskih oblasti i zemalja”, flagrantno je prekršen ustavno-pravni sistem Bosne i Hercegovine i izvršena potpuna destrukcija podjelom nadležnosti. “Srpske oblasti” preotele su ovlaštenja koja su bila u isključivoj nadležnosti Republike, pa i SFRJ-a (odbrana, mobilizacija, poreski sistem, i dr.) i prigrabile one koje su, po Ustavu, u nadležnosti opština.⁶³ Vojnom i političkom rukovodstvu Srbije čak su se obraćali i za pružanje neposredne pomoći, posebno za dodjelu materijalno-tehničkih sredstava, uključujući i helikoptere.⁶⁴

U prilog tezi da je postojala saradnja između SDS-a i dijela HDZ-a BiH po pitanju podjele Bosne i Hercegovine ide i tajni sastanak održan u

⁶¹ Isto.

⁶² Ujedinjene nacije, MKSJ, Den Haag, Skupština srpskog naroda u Bosni i Hercegovini, Stenografske bilješke 4. sjednice Skupštine srpskog naroda u Bosni i Hercegovini, Sarajevo, 21. decembar 1991. godine (pristup ostvaren 2. jula 2021, <https://ucr.irmct.org/Exe/ZyNET.exe?ZyActionD=ZyDocument&Client=LegalRefB&Index=ExhibitB&Query=&File=&QField=DocumentId%5E2000200034&UseQField=DocumentId&FuzzyDegree=1&ImageQuality=r85g16%2Fr85g16%2Ff150y150g16%2Fi500&Display=hpfrw&DefSeekPage=f&SearchBack=ZyActionL&Back=ZyActionS&BackDesc=Results+page&MaximumPages=1&ZyEntry=1&SeekPage=f&User=ANONYMOUS&Password=ANONYMOUS>)

⁶³ Kasim I. Begić, *Bosna i Hercegovina od Vanceove misije do Daytonskog sporazuma* (Sarajevo: Bosanska knjiga, 1997), 59.

⁶⁴ Čekić, *Agresija na Republiku Bosnu i Hercegovinu*, 503.

Zagrebu 8. januara 1992. godine između političkog vrha Republike Hrvatske predvođene Franjom Tuđmanom i članova Predsjedništva Bosne i Hercegovine, Nikolom Koljevićem i Franjom Borasom. Izneseni su jedinstveni stavovi da Bosna i Hercegovina bude uređena kao konfederalna zajednica, a da Srbi i Hrvati djeluju u saradnji na rekonstrukciji bosanskih opština, tako što će jedan narod pomoći drugom kada budu održani opštinski referendumi na kojima bi se oba naroda potvrdno izjasnila o izdvajanju homogenih dijelova opština i pripajanju drugim. Usaglašeno je da je neophodno angažiranje zajedničke pravne komisije čiji su članovi upoznati sa demografskom strukturom opština. Tri nacionalne zajednice imale bi svoj teritorij, te je predloženo formiranje Agencije za reguliranje zamjene imovine kao nužnosti u provođenju "civilizovanog preseljenja iz jedne u drugu zajednicu". Nakon što je Slavko Lerotić potvrdio da su i ranije održavani pregovori delegacija Vlada Republike Hrvatske i Republike Srbije o pronalasku rješenja za srpsko-hrvatske odnose, Koljević je naglasio da ako se Srbi i Hrvati dogovore o Bosni i Hercegovini, bit će riješeno i pitanje srpsko-hrvatskih odnosa u Kninskoj krajini.⁶⁵ Stavove koji su iznosili Koljević i Boras nisu bili stavovi bosanskohercegovačkog Predsjedništva, nego je primjetno da su zastupali stavove svojih političkih stranaka, uz napomenu da je Boras iznio stavove onog dijela HDZ-a BiH, koji je zastupao stav o podjeli Bosne i Hercegovine po etničkoj osnovi proglašenjem HZ HB-a. Bio je to, nakon Karađorđeva i Tikveša, ponovni sastanak o sudbini Bosne i Hercegovine bez učešća političkih predstavnika njenog najbrojnijeg naroda.

"Podjela u procentima"

Kao korak ka otcjepljenju od Bosne i Hercegovine, politika predvođena SDS-om nakon spomenutog pokretanja inicijative i zacrtane površine svoje republike, proglasila je *Srpsku republiku Bosnu*

⁶⁵ Ujedinjene nacije, MKSJ, Den Haag, Zapisnik sa sastanka predsjednika Republike Hrvatske, dr. Franje Tuđmana i suradnicima sa članovima Predsjedništva Bosne i Hercegovine, gospodinom prof. Nikolom Koljevićem i gospodinom Franjom Borasom, Zagreb, 8. januar 1992. (dokument u posjedu autora); Kličo, *Rat u srednjoj Bosni*, 70-72.

*i Hercegovinu*⁶⁶ 9. januara 1992. godine odlukom *Skupštine srpskog naroda u Bosni i Hercegovini*.⁶⁷ U skladu sa tom odlukom, u sastav *Srpske republike Bosne i Hercegovine* ušle su sve srpske autonomne oblasti. Teritorij srpskih autonomnih oblasti objedinjen u *Srpsku republiku Bosne i Hercegovine* prilikom njenog proglašenja iznosio je 32.222 km², odnosno obuhvatao je 62,94% teritorija Bosne i Hercegovine.⁶⁸ Srpski narod koji je prema popisu stanovništva iz 1991. godine činio 1/3 od ukupnog broja stanovnika, smatrao je da ima pravo na skoro 2/3 teritorije Bosne i Hercegovine. Bošnjacima, Hrvatima i drugim građanima Bosne i Hercegovine, koji su zajedno činili oko 67% od ukupnog broja stanovnika, bilo bi prepušteno tek 37,06% državnog teritorija. Ovome treba dodati da su dvije samoproglashene hrvatske zajednice *Herceg-Bosna* i *Bosanska Posavina* zauzimale 20,88% teritorije⁶⁹, što je značilo da svega 16,18% teritorija Bosne i Hercegovine nije bio u sastavu srpskih ili hrvatskih samoproglashenih oblasti, odnosno zajednica.⁷⁰ Taj postotak koji je trebao da “ostane Muslimanima da naprave svoju državu” bio

⁶⁶ Ujedinjene nacije, MKSJ, Den Haag, Službeni glasnik srpskog naroda u Bosni i Hercegovini, br. 2, 27. 1. 1992. (dokument u posjedu autora)

⁶⁷ Između ostalog je tokom zasjedanja prilikom donošenja odluke o proglašenju *Srpske republike Bosne i Hercegovine* naglašeno da: “Na područjima srpskih autonomnih regija u oblasti i drugih srpskih etničkih cjelina u Bosni i Hercegovini, uključujući i područja na kojima je srpski narod ostao u manjini zbog genocida koji je nad njim izvršen u Drugom svjetskom ratu, a na osnovu plebiscita održanog 9. i 10. novembra 1991. godine na kome se srpski narod izjasnio za ostanak u zajedničkoj državi Jugoslaviji ...” Ujedinjene nacije, MKSJ, Den Haag, Skupština srpskog naroda u Bosni i Hercegovini, Stenografske bilješke 5. sjednice Skupštine srpskog naroda u Bosni i Hercegovini, Sarajevo, 9. januar 1992. godine (pristup ostvaren 5. jula 2021, <https://ucr.irmct.org/Exe/ZyNET.exe?ZyActionD=ZyDocument&Client=LegalRefB&Index=ExhibitB&Query=&File=&QField=DocumentId%5E2000200038&UseQField=-DocumentId&FuzzyDegree=1&ImageQuality=r85g16%2Fr85g16%2Fxl50y150g16%-2Fi500&Display=hpfrw&DefSeekPage=f&SearchBack=ZyActionL&Back=ZyActionS&BackDesc=Results+page&MaximumPages=1&ZyEntry=1&SeekPage=f&User=ANONYMOUS&Password=ANONYMOUS>)

⁶⁸ Begić, *Bosna i Hercegovina od Vanceove misije*, 68-69. O tome koji i koliki prostor će Bošnjacima ostati, kasniji lider HDZ-a BiH Mate Boban cinično je izjavio da im se nešto mora ostaviti, kako bi “imali gdje pokopati i urediti groblja”. Mahmutćehajić, “Put u rat”, 172.

⁶⁹ Isto.

⁷⁰ Medić, “Bosna i Hercegovina između raspada Jugoslavije i sticanja nezavisnosti”, 266.

je prihvatljiv i srpskim i hrvatskim zagovornicima podjele Bosne i Hercegovine i, po svemu sudeći, rezultat svih javnih i tajnih pregovora obje strane u posljednjih godinu dana.

Proglašenje *Srpske republike Bosne i Hercegovine* izazvalo je tek poneku reakciju u međunarodnoj diplomatiji, ali je također niko osim "krnje Jugoslavije" nije priznao. Međutim, 15. januara 1992. godine, Badinterova komisija saopćila je da ukoliko na referendumu o nezavisnosti Bosne i Hercegovine većinski dio stanovništva ove republike glasa potvrdno po pitanju njene samostalnosti, te će rezultate Evropska zajednica priznati.⁷¹ Odluka Badinterove komisije značila je da Bosna i Hercegovina može raspisati referendum o nezavisnosti. Održavanje referenduma bio je jedini mogući odgovor na jednostrana i nacionalno ekskluzivna područja u procesu razgradnje Bosne i Hercegovine.

Zaključak

Pod izgovorom "ostanka u Jugoslaviji" SDS je, kako u Hrvatskoj, tako i u Bosni i Hercegovini, uz pomoć JNA i tvrdnjom o potrebi regionalizacije republika, od kraja 1990. i tokom cijele 1991. godine jednostranim proglašenjem zajednica opština, a potom srpskih autonomnih oblasti provodio politiku, čiji je krajnji cilj bio formiranje velikosrpske države na ruševinama Jugoslavije. Proglašenje zajednica opština i autonomnih oblasti prvenstveno je za cilj imalo slabljenje utjecaja republičke vlasti u Zagrebu, odnosno Sarajevu na "srpska područja", a potom kroz uvezivanje tih oblasti i stvaranje srpskih republika – *Republike Srpske Krajine* u Hrvatskoj i *Srpske republike BiH* u Bosni i Hercegovini. U konačnici, 9. januara 1992. godine, proglašena je *Srpska republika Bosna i Hercegovina* u čiji sastav ulaze sve srpske autonomne oblasti što je činilo 62,94% ukupnog teritorija Bosne i Hercegovine. Ta je *republika* proglašena bez

⁷¹ Eric A. Witte, *Die Rolle der Vereinigten Staaten im Jugoslawien-Konflikt und der aussenpolitische Handlungsspielraum der Bundesrepublik Deutschland (1990-1996)* (München: Osteuropa-Institut, 2000), 74.

saglasnosti bošnjačkog i hrvatskog naroda. Slično SDS-u, dio HDZ-a BiH u toku novembra 1991. godine jednostranom odlukom je formirao, a na osnovu ranije proglašanih regionalnih zajednica, dvije hrvatske zajednice na tlu Bosne i Hercegovine – *Hrvatsku zajednicu Bosansku Posavinu* i *Hrvatsku zajednicu Herceg-Bosnu* na 20,88% teritorija Bosne i Hercegovine, a u januaru 1992. godine *Hrvatsku zajednicu Usoru* i *Hrvatsku zajednicu Srednju Bosnu*. Osnivanje hrvatskih zajednica ustvari je uvod za jednostrano proglašenje *Hrvatske zajednice*, a kasnije *Hrvatske republike Herceg-Bosne*. Odluke o formiranju hrvatskih zajednica donesene su bez saglasnosti bošnjačkog i srpskog naroda.

Jednostrana teritorijalna reorganizacija u Bosni i Hercegovini započeta proglašenjem *Zajednice opština Bosanske Krajine (ZOBK)* u aprilu 1991. godine, bila je uvod za formiranje *Srpske republike Bosne i Hercegovine* (od augusta 1992. godine: Republika Srpska) koja će nakon potpisivanja Dejtonskog mirovnog sporazuma 1995. godine imati status entiteta u Bosni i Hercegovini. Dijelovi *Hrvatske zajednice Bosanska Posavina*, *Hrvatska zajednica Usora* i *Hrvatska zajednica Srednja Bosna* priključene su *Hrvatskoj zajednici Herceg-Bosni* (28. augusta 1993. godine preimenovana u *Hrvatsku republiku Herceg-Bosnu*), koja će biti ukinuta 1994. godine potpisivanjem Vašingtonskog sporazuma i proglašenjem Federacije Bosne i Hercegovine. “Regionalizacija” predvođena SDS-om i dijelom HDZ-a BiH bila je jedna od pripremnih faza za ono što je uslijedilo 1992. godine – ratne zločine i “čišćenje” teritorija.

IZVORI I LITERATURA

IZVORI:

Štampa:

– *Javnost*, Sarajevo, 1991.

LITERATURA:

Knjige:

- Begić, Kasim I. *Bosna i Hercegovina od Vanceove misije do Daytonskog sporazuma*. Sarajevo: Bosanska knjiga, 1997.
- Čekić, Smail. *Agresija na Bosnu i genocid nad Bošnjacima 1991-1993*. Sarajevo: Ljiljan, 1994.
- Čekić, Smail. *Agresija na Republiku Bosnu i Hercegovinu – planiranje, priprema, izvođenje*. Sarajevo: Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava, 2004.
- Galijaš, Armina. *Eine bosnische Stadt im Zeichen des Krieges – Ethno-politik und Alltag in Banja Luka (1990-1995)*. München: Oldenbourg Verlag, 2011.
- Glaurdić, Josip. *Vrijeme Europe: Zapadne sile i raspad Jugoslavije*. Zagreb: MATE d.o.o., 2011.
- *Hronologija 1990-1995*. ur. Janko Velimirović, Milan Komljenović i Slavko Glamočić. Banja Luka: Dokumentacioni centar Republike Srpske, 2002.
- Jović, Borisav. *Poslednji dani SFRJ*. Beograd: Autorovo izdanje, 1996.
- Kliko, Amir. *Rat u srednjoj Bosni 1992-1994. godine*. Sarajevo: Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava, 2019.
- Silber, Laura i Allan Little. *Smrt Jugoslavije*. Opatija: Otokar Keršovani, 1996.
- Šadinlija, Mesud. *Teritorijalna odbrana Bosne i Hercegovine 1986-1992*. Sarajevo: Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava, 2013.
- Tuđman, Miroslav, i Ivan Bilić. *Planovi, sporazumi, izjave o ustavnom ustrojstvu Bosne i Hercegovine 1991. – 1995*. Zagreb: Slovo M, 2005.
- Witte, Eric A. *Die Rolle der Vereinigten Staaten im Jugoslawien-Konflikt und der aussenpolitische Handlungsspielraum der Bundesrepublik Deutschland (1990-1996)*. München: Osteuropa-Institut, 2000.

Članci:

- Biserko, Sonja. “Instrument stvaranja srpske etničke države”. u: *Izbe-glice – žrtve etničkog inženjeringa*, prir. Boris Delić. Beograd: Helsinš-ki odbor za ljudska prava u Srbiji, 2004, 5-18.
- Knežević, Domagoj. “Politika Hrvatske demokratske zajednice Bosne i Hercegovine od osamostaljenja Republike Hrvatske do međunarod-noga priznanja Bosne i Hercegovine (listopad 1991. – travanj 1992.)”. *Časopis za suvremenu povijest* 48, br. 1 (2016): 33-66.
- Mahmutćehajić, Rusmir. “Put u rat”. u: *Rat u Hrvatskoj i Bosni i Her-cegovini 1991-1995*, ur. Branka Magaš i Ivo Žanić. Zagreb: Naklada Jesenski Turk; Sarajevo: Dani, 1999, 161-180.
- Medić, Jasmin. “Bosna i Hercegovina između raspada Jugoslavije i sti-canja nezavisnosti”. u: *Prijelomne godine bosanskohercegovačke prošlo-sti (2)*, ur. Sedad Bešlija. Sarajevo: Univerzitet u Sarajevu – Institut za historiju, 2021, 257-276.
- Medić, Jasmin. “Demografska slika i političke koncepcije etno-terito-rijalne organizacije Bosanske krajine 1991. i 1992. godine”. *Godišnjak 2018* (2018): 256-276.
- Ribić, Vladimir. “Srpski nacionalizam na kraju dva desetog veka”. u: *Antropologija savremenosti*, ur. Saša Nedeljković. Beograd: Srpski ge-nealoški centar, 2007, 150-171.
- Šehić, Zijad. “Smrt Socijalističke federativne republike Jugoslavije i bosanska tragedija”. *Radovi XIV*, br. 1 (2010): 270-294.

Sadržaji s www. (World Wide Web):

- Ujedinjene nacije, MKSJ, Den Haag, Autonomna regija Krajina, Sta-tut Autonomne regije Krajina, Banja Luka, 16. septembar 1991. godi-ne (pristup ostvaren 27. juna 2021, [306](https://ucr.irmct.org/Exe/ZyNET.exe?ZyActionD=ZyDocument&Client=LegalRefB&Index=Exhi-bitB&Query=&File=&QField=DocumentId%5E2000085266&U-</div><div data-bbox=)

seQField=DocumentId&FuzzyDegree=1&ImageQuality=r-85g16%2Fr85g16%2Fxl50y150g16%2Fi500&Display=hpfrw&Def-SeekPage=f&SearchBack=ZyActionL&Back=ZyActionS&BackDesc=Results+page&MaximumPages=1&ZyEntry=1&SeekPage=f&User=ANONYMOUS&Password=ANONYMOUS)

- Ujedinjene nacije, MKSJ, Den Haag, Donia, Robert J. Porijeklo Republike Srpske, 1990–1992. – opšti kontekst (Izjava vještaka objelodanjena Međunarodnom krivičnom sudu za bivšu Jugoslaviju shodno pravilu 94 bis). Den Haag: Međunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju, 2002.
- Ujedinjene nacije, MKSJ, Den Haag, Predmet: Br. IT-00-39, Pred pretresnim vijećem I, Tužilac protiv Momčila Krajišnika, Presuda, 27. septembar 2006, paragraf 73 (pristup ostvaren 27. juna 2021, <https://www.icty.org/x/cases/krajisnik/tjug/bcs/060927.pdf>)
- Ujedinjene nacije, MKSJ, Den Haag, Predmet: Br. IT-00-39, Pred pretresnim vijećem I, Tužilac protiv Momčila Krajišnika, Dostava korigne-duma izvještaja sudskog vještaka D. Hanson podnijetog 20. juna 2002. i podnošenje ažuriranog izvještaja sudskog vještaka, 26. novembra 2004. (izvještaj u posjedu autora)
- Ujedinjene nacije, MKSJ, Den Haag, Predmet: Br. IT-04-74, Pred pretresnim vijećem III, Tužilac protiv Jadranka Prlića, Brune Stojića, Slobodana Praljka, Milivoja Petkovića, Valentina Ćorića i Berislava Pušića, Presuda, 29. maj 2013, paragrafi 424-430 (pristup ostvaren 28. juna 2021, <https://www.icty.org/bcs/case/prlic/#tjug>)
- Ujedinjene nacije, MKSJ, Den Haag, Predmet: Br. IT-99-36, Pred pretresnim vijećem II, Tužilac protiv Radoslava Brđanina, Presuda, 31. septembar 2004. godine (pristup ostvaren 25. juna 2021, <https://www.icty.org/x/cases/brdanin/tjug/bcs/040901.pdf>)
- Ujedinjene nacije, MKSJ, Den Haag, Skupština srpskog naroda u Bosni i Hercegovini, Stenografske bilješke 3. sjednice Skupštine srpskog naroda u Bosni i Hercegovini, Sarajevo, 11. decembar 1991. godine

- (pristup ostvaren 28. juna 2021, [https://ucr.irmct.org/Exe/ZyNET.exe?ZyActionD=ZyDocument &Client=LegalRefB&Index=ExhibitB&Query=&File=&QField=DocumentId%5E2000205099&UseQField=DocumentId&FuzzyDegree=1&ImageQuality=r85g16%2Fr85g16%2Ffx150y150g16%2Fi500&Display=hpfrw&DefSeekPage=f&SearchBack=ZyActionL&Back=ZyActionS&BackDesc=Results+page&MaximumPages=1&ZyEntry=1&SeekPage=f&User=ANONYMOUS&Password=ANONYMOUS](https://ucr.irmct.org/Exe/ZyNET.exe?ZyActionD=ZyDocument&Client=LegalRefB&Index=ExhibitB&Query=&File=&QField=DocumentId%5E2000205099&UseQField=DocumentId&FuzzyDegree=1&ImageQuality=r85g16%2Fr85g16%2Ffx150y150g16%2Fi500&Display=hpfrw&DefSeekPage=f&SearchBack=ZyActionL&Back=ZyActionS&BackDesc=Results+page&MaximumPages=1&ZyEntry=1&SeekPage=f&User=ANONYMOUS&Password=ANONYMOUS))
- Ujedinjene nacije, MKSJ, Den Haag, Skupština srpskog naroda u Bosni i Hercegovini, Stenografske bilješke 4. sjednice Skupštine srpskog naroda u Bosni i Hercegovini, Sarajevo, 21. decembar 1991. godine (pristup ostvaren 2. jula 2021, <https://ucr.irmct.org/Exe/ZyNET.exe?ZyActionD=ZyDocument&Client=LegalRefB&Index=ExhibitB&Query=&File=&QField=DocumentId%5E2000200034&UseQField=DocumentId&FuzzyDegree=1&ImageQuality=r85g16%2Fr85g16%2Ffx150y150g16%2Fi500&Display=hpfrw&DefSeekPage=f&SearchBack=ZyActionL&Back=ZyActionS&BackDesc=Results+page&MaximumPages=1&ZyEntry=1&SeekPage=f&User=ANONYMOUS&Password=ANONYMOUS>)
 - Ujedinjene nacije, MKSJ, Den Haag, Skupština srpskog naroda u Bosni i Hercegovini, Stenografske bilješke druge sjednice Skupštine srpskog naroda u Bosni i Hercegovini, Sarajevo, 21. novembar 1991. godine (pristup ostvaren 28. juna 2021, <https://ucr.irmct.org/Exe/ZyNET.exe?ZyActionD=ZyDocument&Client=LegalRefB&Index=ExhibitB&Query=&File=&QField=DocumentId%5E2000200024&UseQField=DocumentId&FuzzyDegree=1&ImageQuality=r85g16%2Fr85g16%2Ffx150y150g16%2Fi500&Display=hpfrw&DefSeekPage=f&SearchBack=ZyActionL&Back=ZyActionS&BackDesc=Results+page&MaximumPages=1&ZyEntry=1&SeekPage=f&User=ANONYMOUS&Password=ANONYMOUS>)
 - Ujedinjene nacije, MKSJ, Den Haag, Skupština srpskog naroda u Bosni i Hercegovini, Stenografske bilješke 5. sjednice Skupštine srpskog

- naroda u Bosni i Hercegovini, Sarajevo, 9. januar 1992. godine (pristup ostvaren 5. jula 2021, <https://ucr.irmct.org/Exe/ZyNET.exe?ZyActionD=ZyDocument&Client=LegalRefB&Index=ExhibitB&Query=&File=&QField=DocumentId%5E2000200038&UseQField=DocumentId&FuzzyDegree=1&ImageQuality=r85g16%2Fr85g16%2Fxi150y150g16%2Fi500&Display=hpfrw&DefSeekPage=f&SearchBack=ZyActionL&Back=ZyActionS&BackDesc=Results+page&MaximumPages=1&ZyEntry=1&SeekPage=f&User=ANONYMOUS&Password=ANONYMOUS>)
- Ujedinjene nacije, MKSJ, Den Haag, Skupština zajednice opština Bosanske krajine, Odluka o proglašenju Autonomne oblasti Krajina kao neodvojivog dijela Savezne države federativne Jugoslavije i sastavnog dijela federalne jedinice BiH, Banja Luka, 16. septembar 1991. godine (pristup ostvaren 26. juna 2021, <https://ucr.irmct.org/Exe/ZyNET.exe/0000BLZC.txt?ZyActionD=ZyDocument&Client=LegalRefB&Index=ExhibitB&Docs=&Query=&Time=&EndTime=&SearchMethod=&TocRestrict=&Toc=&TocEntry=&QField=DocumentId%5E2000085267&QFieldYear=&QFieldMonth=&QFieldDay=&UseQField=-DocumentId&IntQFieldOp=0&ExtQFieldOp=0&XmlQuery=&File=E%3A%5CLEGAL%5FREF%5CBATCHSTORE%5CEXHIBIT%5CBCS%5CEXPORTEDEXTEXT%5C00000007%5C0000BLZC.txt&User=ANONYMOUS&Password=ANONYMOUS&SortMethod=&MaximumDocuments=0&FuzzyDegree=1&ImageQuality=r85g16/r85g16/x150y150g16/i500&Display=hpfrw&DefSeekPage=f&SearchBack=ZyActionL&Back=ZyActionS&BackDesc=Results%20page&MaximumPages=1&ZyEntry=2>)
 - Ujedinjene nacije, MKSJ, Den Haag, Službeni glasnik srpskog naroda u Bosni i Hercegovini, br. 2, 27. 1. 1992. (dokument u posjedu autora)
 - Ujedinjene nacije, MKSJ, Den Haag, Socijalistička republika Bosna i Hercegovina, Odluka, Službeni list SRBiH, br. 36, Sarajevo, 1. novembar 1991. (dokument u posjedu autora)

- Ujedinjene nacije, MKSJ, Den Haag, Srpska demokratska stranka Bosne i Hercegovine, Stenografske bilješke konstituirajuće sjednice skupštine srpskog naroda u Bosni i Hercegovini, Sarajevo, 24. oktobar 1991. godine (pristup ostvaren 27. juna 2021, <https://ucr.irmct.org/Exe/ZyNET.exe?ZyActionD=ZyDocument&Client=LegalRefB&Index=ExhibitB&Query=&File=&QField=DocumentId%5E2000200018&UseQField=DocumentId&FuzzyDegree=1&ImageQuality=r85g16%2Fr85g16%2Ffx150y150g16%2Fi500&Display=hpfrw&DefSeekPage=f&SearchBack=ZyActionL&Back=ZyActionS&BackDesc=Results+page&MaximumPages=1&ZyEntry=1&SeekPage=f&User=ANONYMOUS&Password=ANONYMOUS>)
- Ujedinjene nacije, MKSJ, Den Haag, Srpska demokratska stranka Bosne i Hercegovine, Glavni odbor, Uputstvo o organizovanju i djelovanju srpskog naroda u Bosni i Hercegovini u vanrednim okolnostima, Sarajevo, 19. decembar 1991. godine (pristup ostvaren 1. jula 2021, <https://ucr.irmct.org/Exe/ZyNET.exe?ZyActionD=ZyDocument&Client=LegalRefB&Index=ExhibitB&Query=&File=&QField=DocumentId%5E2000181021&UseQField=DocumentId&FuzzyDegree=1&ImageQuality=r85g16%2Fr85g16%2Ffx150y150g16%2Fi500&Display=hpfrw&DefSeekPage=f&SearchBack=ZyActionL&Back=ZyActionS&BackDesc=Results+page&MaximumPages=1&ZyEntry=-1&SeekPage=f&User=ANONYMOUS&Password=ANONYMOUS>)
- Ujedinjene nacije, MKSJ, Den Haag, Treanor, Patrick J. Rukovodstvo bosanskih Srba 1990.-1992. (Izveštaj o istraživanju pripremljen za predmet KRAJIŠNIK i PLAVŠIĆ), 30. jula 2002.
- Ujedinjene nacije, MKSJ, Den Haag, Zajednica opština Bosanske Krajine, Statut Zajednice opština Bosanske Krajine, Banja Luka, maj 1991. godine (pristup ostvaren 25. juna 2021, <https://ucr.irmct.org/Exe/ZyNET.exe?ZyActionD=ZyDocument&Client=LegalRefB&Index=ExhibitB&Query=&File=&QField=DocumentId%5E2000188868&UseQField=DocumentId&FuzzyDegree=1&ImageQuality=r85>

g16%2Fr85g16%2Fx150y150g16%2Fi500&Display=hpfrw&DefSeekPage=f&SearchBack=ZyActionL&Back=ZyActionS&BackDesc=Results+page&MaximumPages=1&ZyEntry=1&SeekPage=f&User=ANONYMOUS&Password=ANONYMOUS)

- Ujedinjene nacije, MKSJ, Den Haag, Zapisnik sa sastanka predsjednika Republike Hrvatske, dr. Franje Tuđmana i suradnicima sa članovima Predsjedništva Bosne i Hercegovine, gospodinom prof. Nikolom Koljevićem i gospodinom Franjom Borasom, Zagreb, 8. januar 1992. (dokument u posjedu autora)

Summary

Political and National Polarization in Bosnia and Herzegovina: 1991 Regionalization Projects

Under the pretext of “remaining in Yugoslavia”, the SDS, both in Croatia and in Bosnia and Herzegovina, with the help of the JNA and the need for regionalization of the republics, from the end of 1990 and throughout 1991 unilaterally proclaimed communities of municipalities and then Serbian autonomous regions pursued a policy whose ultimate goal was the formation of a Greater Serbia state on the ruins of Yugoslavia. The proclamation of the communities of municipalities and autonomous regions was primarily aimed at weakening the influence of the republican government in Zagreb and Sarajevo on “Serbian territories”, and then by linking these areas and creating Serbian republics - the Republic of Serbian Krajina in Croatia and the Serbian Republic of BiH in Bosnia and Herzegovina. Finally, on January 9, 1992, the Serbian Republic of Bosnia and Herzegovina was proclaimed, comprising all Serb autonomous regions, which accounted for 62.94% of the total territory of Bosnia and Herzegovina. That republic was proclaimed without the consent of the Bosniak and Croat people. Similar to the SDS, part of the HDZ BiH in November 1991 unilaterally formed, based on previously declared regional communities, two Croatian communities in Bosnia and Herzegovina - the Croatian Community of Bosanska Posavina and the Croatian Community of Herceg-Bosna on 20.88% of the territory of Bosnia and Herzegovina, and in January 1992 the Croatian Community of Usora and the Croatian Community of Central Bosnia. The establishment of Croatian communities is in fact an introduction to the unilateral proclamation of the Croatian community, and later the Croatian Republic of Herceg-Bosna. Decisions on the formation of Croat communities were made without the consent of the Bosniak and Serb people.

The unilateral territorial reorganization in Bosnia and Herzegovina, that begun with the proclamation of the Union of Municipalities of Bosnian Krajina (ZOBK) in April 1991, was the prelude to the formation of the Serb Republic of Bosnia and Herzegovina (since August 1992: Republika Srpska). Parts of the Croatian Community of Bosanska Posavina, the Croatian Community of Usora and the Croatian Community of Central Bosnia joined the Croatian Community of Herceg-Bosna (renamed the Croatian Republic of Herceg-Bosna on 28 August 1993), which was abolished in 1994 by the signing of the Washington Treaty Of Bosnia and Herzegovina. "Regionalization" led by SDS and part of HDZ BiH was one of the preparatory phases for what followed in 1992 - war crimes and "cleansing" of territories.